

Paweł Bury

ORCID: 0000-0002-4292-1225

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, OIRP we Wrocławiu

Rafał Kowalski

ORCID: 0000-0002-4707-5646

Kolegium Doktorskie Nauk Prawnych Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Wrocławskiego, OIRP we Wrocławiu

<https://doi.org/10.19195/1733-5779.42.9>

Legitymacja procesowa małżonków występujących w postępowaniu cywilnym — studium przypadków. Część 1

JEL Classification: K41, K15

Słowa kluczowe: postępowanie cywilne, legitymacja procesowa, małżonkowie, wspólność ustawowa

Keywords: civil proceedings, legal standing, spouses, statutory joint property regime

Abstrakt: Niniejszy artykuł prezentuje zagadnienia związane z kwestią legitymacji procesowej małżonków w postępowaniu cywilnym. Omówieniu i analizie poddano poszczególne przypadki występowania małżonków w procesie. Sprawy takie nie tworzą bowiem jednolitej grupy, a w ich ramach mamy do czynienia z różnorodnymi sytuacjami procesowymi — będą tu mieściły się zarówno przypadki, w których legitymacja przysługuje każdemu z małżonków z osobna, jak i takie, w których występuje legitymacja łączna małżonków (oraz współuczestnictwo konieczne po ich stronie).

The legal standing of spouses appearing in civil proceedings: A case study (Part 1)

Abstract: This article presents issues related to the legal standing of spouses in civil proceedings. Individual cases of the presence of spouses in contentious proceedings were discussed and analyzed. Such cases do not form a homogeneous group and as such deal with various procedural situations, including cases where each spouse is entitled to a legal standing separately, as well as cases where there is a joint legal standing of the spouses (and compulsory joinder of parties on their side).

Wstęp

Pojęcie legitymacji procesowej jest terminem prawnym¹, lecz ustawodawca nie definiuje go na gruncie przepisów kodeksu postępowania cywilnego (dalej: KPC)² ani innych ustaw regulujących postępowanie cywilne. Stanowi ono przy tym jedno z najbardziej doniosłych zagadnień występujących w obrębie nauki prawa cywilnego procesowego, które to zagadnienie przez lata budziło liczne kontrowersje. Pod pojęciem tym rozumie się uprawnienie do poszukiwania ochrony prawnej w konkretnej sprawie³, co jednocześnie odróżnia legitymację procesową od zdolności sądowej, której posiadanie lub brak są niezależne od konkretnego układu procesowego. Pojęcie legitymacji procesowej służy więc wyjaśnieniu, dlaczego określony podmiot występuje w danej sprawie w charakterze strony (uczestnika) postępowania.

Zagadnienie legitymacji procesowej jest ponadto nierozzerwalnie związane z problematyką legitymacji materialnej. Nie wchodząc szerzej w omawianą problematykę — rozróżnienie obu terminów dla potrzeb niniejszego opracowania można najprościej wyjaśnić w ten sposób, że legitymacja materialna (*legitimitas ad causam*) to posiadanie prawa podmiotowego lub interesu prawnego mogącego podlegać ochronie w drodze sądowej, zaś legitymacja procesowa (*legitimitas ad processum*) to uprawnienie do wytoczenia powództwa i popierania go w celu uzyskania ochrony praw lub interesów własnych lub cudzych⁴. W typowych przypadkach podmiot występujący w procesie cywilnym posiada więc obie legitymacje. Posiadanie legitymacji procesowej jest zatem najczęściej konsekwencją posiadania

¹ Ustawodawca posłużył się nim w art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 15 czerwca 2018 roku o zbiorowym zarządzaniu prawami autorskimi i prawami pokrewnymi (Dz.U. z 2018 r. poz. 1293). Przepis ten stanowi: „Domniemywa się, że organizacja zbiorowego zarządzania jest uprawniona do zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi w zakresie udzielonego jej zezwolenia oraz posiada legitymację procesową w tym przedmiocie”. Powołana regulacja zbliżona jest w swej treści do nieobowiązującego już art. 105 ust. 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 1062 z późn. zm.), który to przepis także posługiwał się terminem: legitymacja procesowa.

² Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 z późn. zm.).

³ J. Jodłowski, T. Misiuk-Jodłowska, *Legitymacja procesowa*, [w:] J. Jodłowski et al., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1996, s. 173.

⁴ Zob. szerzej *ibidem*. W zbliżony sposób oba rodzaje legitymacji opisał Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 16 września 2016 roku, sygn. akt IV CSK 711/15 (Legalis nr 1532493): „Podstawą legitymacji materialnej (*legitimitas ad causam*) jest posiadanie przez stronę, dochodzącą w procesie ochrony własnych praw podmiotowych, prawa lub interesu prawnego mogącego podlegać ochronie sądowej. Podstawą legitymacji procesowej, czyli formalnej (*legitimitas ad processum*) jest uprawnienie do wytoczenia powództwa i popierania go w celu uzyskania ochrony praw podmiotowych własnych lub cudzych, które podlega indywidualnej ocenie w każdym procesie i musi wynikać z własnego prawa procesowego [wydaje się jednak, że chodziło w tym miejscu o prawo podmiotowe — P.B.] lub przepisu”.

legitymacji materialnej. Co do zasady legitymacja procesowa wypływa bowiem z legitymacji materialnej i przysługuje podmiotom stosunków materialnoprawnych jako atrybut posiadanych przez nie praw podmiotowych⁵.

Wyjaśnić jednocześnie trzeba, że w niniejszej pracy rozpatrywane będą wyłącznie przypadki, w których legitymacja materialna i procesowa małżonków zespala się, a małżonkowie faktycznie występują w postępowaniu cywilnym po stronie czynnej lub biernej. Możliwe są jednak również sytuacje, gdy:

— małżonkowie (lub jeden z nich) będą pozbawieni legitymacji procesowej, a ta zostanie przyznana innemu podmiotowi⁶,

— legitymacja procesowa, niezależnie od istniejącej legitymacji procesowej małżonków, będzie przysługiwać też równocześnie innemu podmiotowi, który może samodzielnie wytoczyć powództwo, domagając się udzielenia ochrony prawnej na ich rzecz⁷,

— zarówno legitymacja procesowa, jak i legitymacja materialna zostanie przyznana innemu podmiotowi – bez uszczerbku dla legitymacji procesowej i materialnej małżonków⁸.

⁵ J. Jodłowski, T. Misiuk-Jodłowska, *op. cit.*, s. 176.

⁶ Tytułem przykładu można wskazać tu na pozycję syndyka masy upadłości. Stosownie do art. 144 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 28 lutego 2003 roku – Prawo upadłościowe (tekst jedn.: Dz.U. z 2022 r. poz. 1520) po ogłoszeniu upadłości postępowania sądowe, administracyjne lub sądowno-administracyjne dotyczące masy upadłości mogą być wszczęte i prowadzone wyłącznie przez syndyka albo przeciwko niemu, a postępowania te syndyk prowadzi na rzecz upadłego, lecz w imieniu własnym. Oznacza to, że wraz z ogłoszeniem upadłości upadły traci (przejściowo) legitymację procesową, która jest przenoszona na syndyka. Upadły w dalszym ciągu zachowuje jednak legitymację materialną.

⁷ Dotyczy to przykładowo prokuratora wytaczającego powództwo na rzecz oznaczonej osoby na podstawie art. 55 KPC. Prokuratorowi nie służy wówczas legitymacja materialna. Z kolei podmiot, na którego rzecz prokurator wytoczył powództwo, nie traci legitymacji procesowej i sam mógłby wytoczyć powództwo na swoją rzecz.

⁸ Dla przykładu — w sprawach o ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa oraz o ukształtowanie stosunku prawnego prokurator posiada nie tylko legitymację procesową, lecz także legitymację materialną. Mimo że prokurator nie jest stroną stosunku materialnoprawnego, niezależnie od uprawnień stron tego stosunku, może żądać jego ustalenia lub ukształtowania. Co istotne, prokurator w takich postępowaniach realizuje własne prawo i jest stroną w znaczeniu materialnym. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 2 sierpnia 2007 roku, sygn. akt V CSK 109/07 (Legalis nr 90691) podkreślił: „Prokurator może również wytoczyć powództwo samoistne na podstawie art. 57 KPC, pozywając wszystkie osoby będące stronami stosunku prawnego, którego dotyczy powództwo. Wtedy działa w celu ochrony praworządności, w interesie publicznym, z reguły wbrew interesom pozwanych stron, czerpiąc swoje umocowanie z art. 7 zdanie pierwsze KPC”. W literaturze (zob. szerzej J. Jodłowski, T. Misiuk-Jodłowska, *Udział prokuratora, Rzecznika Praw Obywatelskich, organizacji społecznych, ośrodków pomocy społecznej i inspektora pracy w postępowaniu cywilnym*, [w:] J. Jodłowski *et al.*, *Postępowanie cywilne...*, s. 217) wskazuje się zaś, że w tych wypadkach prokurator personifikuje legitymację materialną państwa, którego jest reprezentantem.

Ponadto z zakresu opracowania wyłączone są —z uwagi na ich odmienną specyfikę— sprawy niemajątkowe z zakresu prawa rodzinnego. Analizie podane zostaną więc zasadniczo sprawy cywilne rozpoznawane w postępowaniu procesowym dotyczące praw majątkowych, w których to sprawach małżonkowie występują po stronie powodowej lub po stronie pozwanej.

1. Małżonkowie jako wierzyciele albo dłużnicy solidarni

Typowym przykładem sytuacji, w której małżonkowie mogą (choć nie muszą) łącznie występować jako strona procesu cywilnego, jest ich solidarne zobowiązanie lub uprawnienie. Solidarność może mieć bowiem charakter bierny (solidarność dłużników) lub czynny (solidarność wierzycieli).

Wyjaśnić jeszcze należy, że źródłem solidarnej odpowiedzialności dłużników (w tym również małżonków) będzie bądź ustawa, bądź czynność prawna⁹. Z kolei solidarność czynna może powstać wyłącznie z mocy czynności prawnej, gdyż brak jest obecnie przepisów prawa cywilnego, które taką solidarność by kreowały¹⁰. Pamiętać w tym kontekście trzeba też, że solidarność (zarówno biernej, jak i czynnej) nie można domniemywać¹¹.

W praktyce z solidarnością obojga małżonków będziemy mieli do czynienia przykładowo w przypadku:

1. solidarność bierna

— zawarcia przez małżonków umowy (na przykład umowy sprzedaży), w której przyjęto ich solidarną odpowiedzialność za zobowiązanie,

— nawiązania, w czasie trwania małżeństwa, stosunku najmu lokalu mającego służyć zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych założonej przez małżonków rodziny¹²,

— zaciągnięcia zobowiązania przez jednego z małżonków w sprawie wynikającej z zaspokajania zwykłych potrzeb rodziny¹³,

⁹ Stosownie do art. 369 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku — Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 z późn. zm., dalej: KC) zobowiązanie jest solidarne, jeżeli to wynika z ustawy lub z czynności prawnej.

¹⁰ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania — część ogólna*, Warszawa 2016, s. 112. Poczytać w tym miejscu jednak należy zastrzeżenie, że przypadek solidarności wierzycielskiej przewidziany został w art. 202 § 2 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 roku — Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 329 z późn. zm.). Przepis ten stanowi, że w sytuacji, w której uprawnienia lub obowiązki skarżących związane z przedmiotem zaskarżenia są wspólne, zwrot kosztów następuje na ich rzecz solidarnie.

¹¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 23 lipca 2015 roku, sygn. akt VI ACa 1212/14 (Legalis nr 1372818).

¹² Artykuł 680¹ § 1 KC w zw. z art. 380 § 2 KC.

¹³ Artykuł 30 § 1 ustawy z dnia 25 lutego 1964 roku — Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r. poz. 1359, dalej: KRiO).

2. solidarność czynna

— zawarcia przez małżonków umowy, w której przyjęto ich solidarne uprawnienie do otrzymania świadczenia.

Co istotne, z uwagi na charakter solidarności – tak biernej, jak i czynnej – legitymacja procesowa małżonków nie będzie miała w tym wypadku charakteru legitymacji łącznej. Z taką mamy do czynienia tylko wówczas, gdy z powodztwem muszą wystąpić łącznie wszystkie osoby uprawnione lub powodztwo musi być wytoczone przeciwko wszystkim podmiotom danego stosunku prawnego łącznie¹⁴. Tym samym w przypadku solidarności nie jest konieczne, aby powodztwo zostało wytoczone łącznie przez małżonków albo łącznie przeciwko nim.

Solidarność dłużników polega wszak na tym, że wierzyciel może żądać całości lub części świadczenia od wszystkich dłużników łącznie, od kilku z nich lub od każdego z osobna (art. 366 § 1 *in medio* KC). Podobnie w przypadku solidarności wierzycieli dłużnik może spełnić całe świadczenie do rąk jednego z nich (art. 367 § 1 *in medio* KC). O ile ustawodawca w art. 367 § 1 KC nie wskazuje — tak jak to wprost czyni przy solidarności biernej — że spełnienie świadczenia może nastąpić też na rzecz kilku wierzycieli lub wszystkich wierzycieli łącznie, o tyle jednak nie budzi to jakichkolwiek wątpliwości w piśmiennictwie. Mianowicie podnosi się tam:

Solidarność czynna daje prawo do domagania się całości lub części świadczenia od dłużnika przez jednego z wierzycieli, niektórych z nich lub wszystkich jednocześnie, dłużnik natomiast w ten sam sposób ma możliwość zadecydowania, czy świadczyć będzie jednemu wierzycielowi, czy do rąk części z nich lub wszystkim łącznie¹⁵.

Z brakiem legitymacji łącznej małżonków wiązać się będzie także charakter współuczestnictwa procesowego po ich stronie. W obu sytuacjach — to jest solidarności biernej i solidarności czynnej — ewentualny udział małżonków w postępowaniu będzie miał charakter współuczestnictwa materialnego, niebędącego jednak ani współuczestnictwem koniecznym, ani współuczestnictwem jednolitym¹⁶. W przypadku solidarności nie występuje wymóg, aby po danej stronie procesu występowały wszystkie podmioty łącznie, a wyrok przy tym nie musi dotyczyć niepodzielnie wszystkich współuczestników.

W sytuacji solidarności czynnej małżonków — gdy przysługujące im wierzytelności (roszczenia) wchodziły będą ponadto w skład ich majątku wspólnego — możliwość wystąpienia z powodztwem wyłącznie przez jednego z nich potwierdzają dodatkowo przepisy KRiO, o czym będzie dalej jeszcze mowa. Każdy z małżonków może dochodzić czynności zachowawczych zmierzających do zachowania majątku

¹⁴ J. Jodłowski, T. Misiuk-Jodłowska, *Legitymacja...*, s. 177.

¹⁵ W. Dubis, komentarz do art. 367, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, Legalis.

¹⁶ Zob. szerzej *idem*, komentarz do art. 366, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski... (i przywołane tam orzecznictwo) oraz *idem*, komentarz do art. 367.

wspólnego, co obejmuje między innymi uprawnienie do wytoczenia powództwa dotyczącego wierzytelności należącej do tego majątku. Niemniej KRiO dopuszcza wówczas możliwość wyrażenia sprzeciwu przez drugiego małżonka co do zamierzonej czynności zachowawczej. W naszej ocenie w przypadku zbiegu reżimu solidarności czynnej i reżimu odnoszącego się do zarządu majątkiem wspólnym nie znajdzie jednak zastosowania regulacja dopuszczająca sprzeciw. Przepisy KC o solidarności mają w tym zakresie charakter szczególny wobec przepisów KRiO. Każdy z małżonków jako wierzyciel solidarny dysponuje wówczas własnym roszczeniem — wchodzącym co prawda w skład majątku wspólnego — którego to roszczenia może dochodzić samodzielnie bez względu na sprzeciw drugiego z małżonków. Natomiast ewentualny sprzeciw miałby znaczenie przy dochodzeniu przez małżonka roszczenia przysługującego drugiemu z nich.

W związku z tym, że solidarności biernej ani czynnej nie można domniemywać — gdyż ta musi istnieć z mocy wyraźnego postanowienia ustawy lub czynności prawnej — mogą pojawić się sytuacje, gdy stroną danego stosunku zobowiązaniowego będą oboje małżonkowie, a jednocześnie nie zawsze będzie ich łączył węzeł solidarności. Problem ten będzie stosunkowo prosty do rozwiązania, gdy świadczenie jest podzielne — wówczas, stosownie do art. 379 § 1 KC, zarówno dług, jak i wierzytelność dzieli się na tyle niezależnych od siebie części, ilu jest dłużników albo wierzycieli¹⁷. Niemniej możliwe są również inne przypadki (zobacz na przykład art. 381 § 1 KC), w których długi i wierzytelności nie ulegają podziałowi.

Ponadto o solidarności i innych instytucjach prawa zobowiązań nie może być mowy przy stosunkach z zakresu prawa rzeczowego niemających zarazem charakteru zobowiązaniowego w rozumieniu art. 353 KC¹⁸.

¹⁷ Istnieją jednak wątpliwości co do możliwości zastosowania art. 379 § 1 KC do wierzytelności małżonków objętej wspólnością ustawową. Zob. szerzej B. Lackoroński, komentarz do art. 379, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2021, Legalis oraz K. Zawada, komentarz do art. 379, [w:] *Kodeks cywilny, t. 1. Komentarz do art. 1–449*¹⁰, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020, Legalis (i przywołane w tych pozycjach orzecznictwo oraz piśmiennictwo). Brak możliwości zastosowania art. 379 § 1 KC w tym przypadku uzasadnia się zaś tym, że nie wolno świadczenia rozdzielać na części przypadające każdemu z małżonków, gdyż do istoty wspólności istniejącej między małżonkami należy zaniechanie określenia wielkości udziałów przypadających każdemu z nich (zob. szerzej E. Gniewek, *O wadliwościach stosowania zasad solidarności czynnej w postępowaniu sądowym — uwag kilka*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 3, s. 123).

¹⁸ Odnośnie do uprawnień o charakterze względnym występujących w dziedzinie prawa rzeczowego zob. szerzej P. Machnikowski, *Ogólne wiadomości o prawie rzeczowym*, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 3. *Prawo rzeczowe*, red. E. Gniewek, Warszawa 2013, s. 54 n. Wskazuje się tam, że wskutek zaistnienia określonej sytuacji prawnorzeczowej może powstać zobowiązanie.

W ramach dalszych rozważań zostaną zatem omówione przypadki, gdy określone prawa majątkowe przysługują obojgu małżonkom lub gdy ciąży na nich określone obowiązki, w tym także przypadki, w których małżonkowie występują jako współwłaściciele określonych rzeczy — niezależnie od tego, czy w ramach współwłasności w częściach ułamkowych czy współwłasności łącznej (na przykład wspólności ustawowej). W praktyce można tu przykładowo wskazać na sprawy procesowe mające za przedmiot:

- roszczenia petytoryjne lub posesoryjne małżonków,
- inne roszczenia małżonków dotyczące majątku wspólnego,
- roszczenia petytoryjne lub posesoryjne skierowane przeciwko małżonkom,
- roszczenia skierowane przeciwko małżonkom z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia polegającego na poczynieniu nakładów na ich rzecz,
- roszczenia skierowane przeciwko małżonkom o zwrot przedmiotu darowizny.

Co jednak istotne, wyżej wymienione sprawy nie tworzą jednolitej grupy pod względem problematyki legitymacji procesowej, a w ich ramach mogą występować różnorakie sytuacje procesowe. Będą tu więc mieściły się zarówno przypadki, w których legitymacja przysługuje każdemu z małżonków (a w konsekwencji nie występuje po ich stronie współuczestnictwo konieczne), jak i takie, w których mamy do czynienia z legitymacją łączną (oraz współuczestnictwem jednolitym lub koniecznym).

2. Małżonkowie jako powodowie w sprawach własności, użytkowania wieczystego, ograniczonych praw rzeczowych i posiadania

Małżonkowie — jak już wstępnie zaznaczono — mogą być współwłaścicielami określonych rzeczy na zasadzie współwłasności w częściach ułamkowych. Chodzi w tym miejscu o przypadki, gdy dana rzecz nie jest objęta wspólnością ustawową, lecz wchodzi w skład ich majątków osobistych. Analogicznie dotyczyć to może także wspólności użytkowania wieczystego czy ograniczonych praw rzeczowych, a także współposiadania¹⁹.

Przepisom prawa zobowiązań podlegają przykładowo roszczenia uzupełniające właściciela rzeczy (art. 224 KC n.).

¹⁹ Z uwagi na to, że KC nie zawiera odrębnej regulacji wspólności praw rzeczowych (innych niż własność) oraz współposiadania, przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych (to jest art. 195 KC n.) stosuje się odpowiednio do wspólności/współposiadania w częściach ułamkowych. Zob. szerzej E. Gniewek, *Współwłasność*, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 3..., s. 662–663; P. Księżak, komentarz do art. 195, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda..., E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński, komentarz do art. 195, [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1. *Komentarz do art. 1–449¹⁰...*; K. Pietrzykowski, komentarz do art. 232, [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1. *Komentarz do art. 1–449¹⁰...* oraz K. Zaradkiewicz, komentarz do art. 244, [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1. *Komentarz do art. 1–449¹⁰...* (i przywołane w tych pozycjach orzecznictwo oraz piśmiennictwo).

Przechodząc do problematyki współwłasności, zaznaczyć trzeba, że zgodnie z art. 209 KC każdy ze współwłaścicieli może wykonywać wszelkie czynności i dochodzić wszelkich roszczeń, które zmierzają do zachowania wspólnego prawa. Zgodnie z powołaną regulacją każdy ze współwłaścicieli może zatem podejmować takie czynności samodzielnie i bez względu na to, czy będą to czynności zwykłego zarządu, czynności przekraczające zakres zwykłego zarządu czy też czynności, których nie można w ogóle kwalifikować jako czynności zarządu²⁰. Do czynności zachowawczych w nauce zalicza się czynności procesowe, takie jak powództwo petytoryjne, powództwo posesoryjne, powództwo o ustalenie, powództwo o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, wniosek o stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości przez współwłaścicieli, wniosek o rozgraniczenie nieruchomości, wniosek o ustanowienie służebności drogi koniecznej, wniosek o wpis do księgi wieczystej prawa rzeczowego przysługującego współwłaścicielom nieruchomości czy wniosek o założenie księgi wieczystej dla wspólnej nieruchomości²¹. Także dochodzenie roszczeń zmierzających do usunięcia wad rzeczy wspólnej jest czynnością zachowawczą służącą ochronie wspólnego prawa²². Z kolei istotne wątpliwości wywołuje problematyka dochodzenia roszczeń pieniężnych. Przymiotu czynności zachowawczej odmawia się między innymi dochodzeniu przez jednego ze współwłaścicieli nieruchomości wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z niej²³. W ślad za Sądem Najwyższym przyjąć można:

W wielu jednak wypadkach dochodzenie roszczenia pieniężnego dotyczącego rzeczy wspólnej w całości przez jednego ze współwłaścicieli będzie kwalifikowane jako czynność zachowawcza, o której stanowi art. 209 KC. Z tego punktu widzenia zasadnicze znaczenie ma to, czy dochodzenie takiego roszczenia ma na celu przywrócenie stanu sprzed uszkodzenia, czy pogorszenia rzeczy, a w konsekwencji ochronę wspólnego prawa²⁴.

Co do sposobu wykonywania czynności zmierzających do zachowania wspólnego prawa Sąd Najwyższy stwierdził, że — na podstawie przepisu art. 209 KC — „nawet jeden tylko współwłaściciel może dochodzić od osoby trzeciej roszczenia

²⁰ P. Księżak, komentarz do art. 209, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda... We współczesnym orzecznictwie (zob. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 października 2008 roku, sygn. akt I CSK 118/08, Legalis nr 150533 czy wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 października 2013 roku, sygn. akt II CSK 673/12, Legalis nr 848115) wyraźnie rozróżnia się czynności zachowawcze i czynności zarządu.

²¹ Zob. szerzej M. Warciński, *Czynności zachowawcze (art. 209 k.c.)*, „Palestra” 2013, nr 7–8, s. 141 (i przywołane tam piśmiennictwo).

²² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 19 września 2019 roku, sygn. akt V ACA 296/18 (Legalis nr 2246643).

²³ Zob. szerzej uchwała Sądu Najwyższego z dnia 15 listopada 2018 roku, sygn. akt III CZP 50/18 (Legalis nr 1846498).

²⁴ *Ibidem*. Sąd Najwyższy w uchwale tej szeroko przedstawia rozbieżne orzecznictwo dotyczące kwalifikacji dochodzenia roszczeń pieniężnych jako czynności zachowawczych.

windykacyjnego oraz roszczeń uzupełniających”²⁵. Niemniej podkreślić należy, że na gruncie art. 209 KC sporne jest, czy pozostali współwłaściciele mają możliwość sprzeciwienia się wobec czynności zachowawczych podejmowanych przez jednego z nich²⁶. W naszej ocenie nie sposób jednak z treści art. 209 KC wywieść, aby intencją ustawodawcy było wyposażenie współwłaścicieli niepodejmujących czynności zachowawczych w prawo sprzeciwu.

Przekładając powyższe rozważania na grunt interesującej nas problematyki legitymacji małżonków, odnotować trzeba, że każdy z nich — w ramach art. 209 KC — jest uprawniony do wytoczenia powództwa jako współwłaściciel rzeczy. Każdemu z nich przysługuje więc własna legitymacja – tak materialna, jak i procesowa²⁷ – a sprzeciw współmałżonka (współwłaściciela) niepodejmującego czynności zachowawczej nie powoduje pozbawienia legitymacji współwłaściciela dochodzącego roszczenia zmierzającego do zachowania wspólnego prawa²⁸. Wskazuje się też, że współwłaściciel podejmujący czynności zachowawcze działa w imieniu własnym, chociaż we wspólnym interesie wszystkich współwłaścicieli, co oznacza przyjęcie przez ustawodawcę konstrukcji zastępstwa pośredniego (w zakresie, w jakim działa on na rzecz pozostałych współwłaścicieli)²⁹. Stanowiska zakładające możliwość wyrażenia przez pozostałych współwłaścicieli sprzeciwu wobec czynności zachowawczych podjętych przez jednego z nich nie wyjaśniają jednocześnie w jakikolwiek sposób, jaki dokładnie skutek miałyby wywierać ten sprzeciw na legitymację działającego współwłaściciela³⁰.

²⁵ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 2008 roku, sygn. akt III CZP 3/08 (Legalis nr 95702).

²⁶ Przeciwno interpretacji zakładającej możliwość sprzeciwienia się współwłaścicieli opowiadają się między innymi E. Gniewek, *Współwłasność...*, s. 703 czy K. Górńska, komentarz do art. 209, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski... P. Księżak (komentarz do art. 209...) słusznie podnosi: „Nie jest jasne w jakiej formie i trybie sprzeciw taki powinien być wyrażony. Trudno też wskazać, czy wystarcza sprzeciw jednego współwłaściciela [tak w uchw. SN (7) z 14 czerwca 1965 roku, III CO 20/65, Legalis), większości (tak w uchw. SN z 5 czerwca 1985 roku, III CZP 35/85, OSNCP 1986, Nr 4, poz. 47)], czy może wszystkich pozostałych”. Odmienne jednak między innymi E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński, komentarz do art. 209, [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1. *Komentarz do art. 1–449*¹⁰...

²⁷ Zob. szerzej E. Gniewek, *Współwłasność...*, s. 701–702.

²⁸ Zob. szerzej *ibidem*, s. 703.

²⁹ Zob. szerzej *ibidem*, s. 702–703.

³⁰ Rozważania w tym przedmiocie — choć dosyć szczątkowe — można odnaleźć w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 1985 roku, sygn. akt III CZP 35/85 (Legalis nr 24810), w której wskazano: „Chodzi mianowicie o rozstrzygnięcie aktualnej w toku tego postępowania kwestii, czy wystąpienie z wnioskiem o ustanowienie drogi koniecznej stanowi czynność zmierzającą do zachowania wspólnego prawa, chociażby większość współwłaścicieli zgłosiła sprzeciw. Pozytywna odpowiedź byłaby równoznaczna z przyznaniem legitymacji każdemu ze współwłaścicieli, bez względu na wielkość jego udziału i reakcję pozostałych współwłaścicieli. [...] Ujawniona różnica zdań między współwłaścicielami dotyczy samej zasady zgłoszonego żądania ustanowienia służebności. Tej treści sprzeciw oznacza, że wnioskodawca działałby wbrew woli innych współwłaści-

Odnotować w dalszej kolejności trzeba, że w analizowanych w tym miejscu sprawach nie występuje legitymacja łączna, a co za tym idzie — wymóg współuczestnictwa koniecznego po stronie współwłaścicieli. Potwierdził to także Sąd Najwyższy, wskazując w jednym ze swoich orzeczeń:

Nie można jednak w świetle przedstawionej sytuacji mówić o współuczestnictwie koniecznym, skoro do wytoczenia powództwa windykacyjnego legitymacja procesowa przysługuje każdemu ze współwłaścicieli. [...] W przypadku zatem gdy roszczenie zmierza do zachowania wspólnego prawa współwłaścicieli (art. 209 KC), po stronie powodów nie zachodzi współuczestnictwo konieczne³¹.

Gdy z powództwem wystąpią razem co najmniej dwaj współwłaściciele, po ich stronie zaistnieje jednak współuczestnictwo jednolite, gdyż wydany w sprawie wyrok będzie dotyczył ich niepodzielnie.

3. Mażonkowie jako powodowie w sprawach o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym nieruchomości

Jak już zaznaczono, za czynność zachowawczą uznaje się także wytoczenie powództwa o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym. Wyjaśnić jednak należy, że w odniesieniu do tego typu spraw istnieją wątpliwości, czy legitymacja materialna i procesowa przysługuje każdemu ze współwłaścicieli (na zasadzie art. 209 KC), czy też mamy tu do czynienia z wyjątkiem od ogólnej reguły. W orzecznictwie Sądu Najwyższego można odnaleźć judykaty, w których opowiedziano się zarówno za jednym³², jak i za drugim poglądem³³. Stanowisko sprzeciwiające się przyjęciu, że w sprawach o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym powództwo może wytoczyć każdy ze współwłaścicieli samodzielnie, osadza się na następującym założeniu:

Charakter ksiąg wieczystych, ich funkcja prawna i społeczna, a także cele i specyfika powództwa wytaczanego na podstawie art. 10 KWU uzasadniają pogląd, że w postępowaniu zmierzającym do uzgodnienia treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym konieczny jest

cieli składających sprzeciw. Upada zatem domniemanie, że wszczynający postępowanie o ustanowienie służebności drogi koniecznej działa zgodnie z wolą wszystkich współwłaścicieli. Wniesienie sprzeciwu przez większość współwłaścicieli — w rozumieniu art. 204 KC — pozbawia (w rozpoznawanej sprawie współwłaściciela) wnioskodawcę legitymacji do działania w ich imieniu”. Ostatnie zdanie przywołanego fragmentu uzasadnienia wyżej wymienionej uchwały nie tylko nie rozwiewa wątpliwości, lecz także dodatkowo je potęguje. W konsekwencji nie wiadomo, czy zgłoszenie sprzeciwu przez współwłaścicieli skutkować miałyby utratą własnej legitymacji działającego współwłaściciela czy też tylko legitymacji wykonywanej przez niego w imieniu pozostałych współwłaścicieli.

³¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 października 1975 roku, sygn. akt III CRN 288/75 (Legalis nr 19044).

³² Zob. na przykład wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 kwietnia 2006 roku, sygn. akt III CSK 114/05 (Legalis nr 81414).

³³ Zob. na przykład uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 lipca 2017 roku, sygn. akt III CZP 31/17 (Legalis nr 1637143).

łączny udział wszystkich osób uprawnionych do złożenia wniosku o dokonanie wpisu w księdze wieczystej (art. 626² § 5 KPC) oraz innych, których prawa mogą być wpisem dotknięte. [...] Współuczestnictwo wymienionych osób może w różnych stanach faktycznych i prawnych przybierać różne postaci współuczestnictwa unormowane w art. 72 i 73 KPC, a ich sytuacja procesowa względem siebie, wynikająca z różnorodności i wielokierunkowości interesów prawnych, może być zupełnie nietypowa, generalnie jednak, jako współuczestnictwo specjalne, mające źródło w szczególnym przepisie prawa materialnego, wymagającym łącznego udziału wszystkich osób mających określony interes prawny, wymyka się normatywnym i doktrynalnym definicjom uczestnictwa w sporze; jest współuczestnictwem »nienazwanym«, wynikającym bezpośrednio z istoty ksiąg wieczystych oraz z charakteru, funkcji i znaczenia dokonywanych w nich wpisów. Ten rodzaj współuczestnictwa mieści się hipotezie art. 195 KPC, który nie ogranicza się do odesłania do art. 72 KPC, lecz mówi szerzej o łącznym, koniecznym udziale w sprawie. [...] Należy podkreślić, że w ulokowanie tych osób po jednej lub drugiej stronie procesu jest w zasadzie obojętne, oczywiście z tym wyjątkiem, że powodem może być wyłącznie osoba uprawniona do złożenia wniosku o dokonanie wpisu [...]. [...] należy zatem przyjąć, że jeżeli osoba legitymowana do wniesienia powództwa tego nie czyni, a czyni to inna osoba do tego uprawniona, to — przy uwzględnieniu obligatoryjności współuczestnictwa — miejsce tej osoby jest po stronie pozwanej³⁴.

4. Małżonkowie jako powodowie w sprawach dotyczących ich majątku wspólnego

Zbliżoną kategorią do spraw omówionych już w kontekście art. 209 KC są te dotyczące majątku wspólnego małżonków. Różnica między nimi będzie jednak polegała na tym, że o ile art. 209 KC stanowi podstawę dla czynności zachowawczych podejmowanych przez współuprawnionych z prawa własności, użytkowania wieczystego i ograniczonych praw rzeczowych, a także przez współposiadaczy, o tyle KRiO zawiera unormowanie szczególne odnoszące się do majątku wspólnego małżonków. Majątek ten obejmuje „przedmioty majątkowe”, przez co rozumie się między innymi wszelkie prawa majątkowe oraz posiadanie³⁵. W konsekwencji czynnością zachowawczą na gruncie KRiO będzie także wystąpienie przez jednego z małżonków z powództwem o zasądzenie wierzytelności (roszczenia) należącej do majątku wspólnego³⁶.

Co istotne, przepis art. 209 KC nie znajduje zastosowania do istniejącej między małżonkami wspólności ustawowej. Wynika to przede wszystkim z art. 196 § 2 KC. Przepis ten wyraźnie przewiduje, że współwłasność łączną regulują przepisy dotyczące stosunków, z których ona wynika, a przepisy działu IV tytułu I księgi drugiej KC stosuje się do współwłasności w częściach ułamkowych. Nie oznacza to, rzecz

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Odnośnie do zakresu pojęcia przedmiotów majątkowych zob. szerzej E. Skowrońska-Bocian, komentarz do art. 31, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, Warszawa 2014, LEX oraz M. Sychowicz, komentarz do art. 31, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2011, s. 187.

³⁶ Zob. szerzej E. Skowrońska-Bocian, komentarz do art. 36, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński...

jasna, że w przypadku powództw dotyczących praw wchodzących w skład majątku wspólnego małżonków mamy do czynienia z legitymacją łączną małżonków. Swój odpowiednikiem art. 209 KC jest bowiem art. 36 § 2 KRiO³⁷. Przewiduje on, że każdy z małżonków może samodzielnie zarządzać majątkiem wspólnym, chyba że przepisy stanowią inaczej, a wykonywanie zarządu obejmuje przy tym czynności, które dotyczą przedmiotów majątkowych należących do majątku wspólnego, w tym czynności zmierzające do zachowania tego majątku³⁸. Przepis art. 36 § 2 KRiO pozwala zatem każdemu z małżonków nie tylko na podejmowanie czynności zachowawczych, lecz także na zarząd majątkiem wspólnym. Tym samym każdy małżonek ma możliwość samodzielnego występowania nawet w takich sprawach, które mogą budzić wątpliwości co do ich „zachowawczego” charakteru.

Specyfika spraw dotyczących majątku wspólnego powoduje jednak, że sprzeciw drugiego małżonka wobec czynności zarządu majątkiem wspólnym nie jest prawnie irrelevantny. Wręcz przeciwnie — ustawodawca w art. 36¹ § 1 KRiO uznał, że małżonek może sprzeciwić się czynności zarządu majątkiem wspólnym zamierzonej przez drugiego małżonka, z wyjątkiem czynności w bieżących sprawach życia codziennego lub zmierzającej do zaspokojenia zwykłych potrzeb rodziny albo podejmowanej w ramach działalności zarobkowej. Sprzeciw ten uniemożliwia więc skuteczne powzięcie przez drugiego małżonka odpowiedniej czynności zachowawczej i zmusza go do zwrócenia się do sądu o zezwolenie na jej dokonanie. W art. 36¹ § 3 KRiO znajduje się wszak odwołanie do odpowiedniego stosowania art. 39 KRiO przewidującego możliwość wyrażenia zgody przez sąd. Inaczej zatem niż przy regulacji z art. 209 KC, drugi współwłaściciel (to jest drugi małżonek) może sprzeciwić się czynności zachowawczej. Sporne jest, czy zezwolenie może zostać wyrażone przez sąd wyłącznie przed dokonaniem spornej czynności czy także po jej dokonaniu³⁹.

³⁷ W literaturze (M. Sychowicz, komentarz do art. 36, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki..., s. 234–235) podkreśla się: „W ustawie, ze względu na znaczenie dla bytu substratu majątku wspólnego, zostało podkreślone (art. 36 § 2 zd. 2 *in fine*), że czynnościami zarządu majątkiem wspólnym są w szczególności czynności zmierzające do jego zachowania. Mogą to być czynności prawne, w tym zarówno procesowe, jak i czynności faktyczne. Omawiane unormowanie odpowiada unormowaniu dotyczącemu współwłasności w częściach ułamkowych, zawartemu w art. 209 k.c., według którego każdy ze współwłaścicieli może wykonywać wszelkie czynności i dochodzić wszelkich roszczeń, które zmierzają do zachowania wspólnego prawa. Poglądy wyrażone zarówno w doktrynie, jak i w judykaturze na tle tego przepisu mogą być odpowiednio odniesione do wykonywania przez małżonków zarządu ich majątkiem wspólnym”.

³⁸ Na marginesie warto zwrócić uwagę, że z treści art. 36 § 2 KRiO wynika, że czynności zachowawcze (*verba legis* „czynności zmierzające do zachowania majątku”) traktowane są jako wykonywanie zarządu. Wydaje się jednak, że nie jest to najtrafniejszy sposób redakcji przepisu. Zgodnie z powołanymi uprzednio orzeczeniami Sądu Najwyższego czynności zachowawcze nie wchodzą w zakres pojęcia zarządu.

³⁹ Zob. szerzej J. Gajda, P. Osowy, *Dylematy nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 17 czerwca 2004 roku na przykładzie art. 36¹ k.r.o. Aspekty procesowe*, „Acta Iuris Stetinensis” 2014, nr 6, s. 113 (i przywołane tam piśmiennictwo).

Co ważne, już pod rządami art. 36 KRiO⁴⁰ w jego pierwotnym brzmieniu i przed wejściem w życie art. 36¹ KRiO — to jest przed dniem 20 stycznia 2005 roku — przyjmowano, że małżonek nie ma całkowitej dowolności w samodzielnym zarządzaniu majątkiem wspólnym. Sprzeciw drugiego małżonka wobec wytoczenia powództwa skutkowałam przyjęciem, że doszło do przekroczenia zakresu zwykłego zarządu tym majątkiem. W ówczesnym stanie prawnym na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu potrzebna była zaś zgoda drugiego małżonka w myśl art. 36 § 2 KRiO. I tak Sąd Najwyższy — w sprawie, w której jeden z małżonków wytoczył przeciwko osobie trzeciej powództwo o ustalenie, że określony przedmiot należy do majątku wspólnego, a drugi z małżonków kwestionował zasadność takiego żądania — wyjaśniał:

W istocie bowiem wszczęty przez jedno z małżonków proces z osobą trzecią okazuje się nie spełniać tego celu ochronnego, lecz zmierza do uzyskania rozstrzygnięcia nawet sprzecznego z wolą i interesem drugiego z małżonków, pozostających w separacji. Wobec braku zgody między małżonkami co do istnienia wspólnego prawa wymagającego ochrony, samodzielne działanie jednego z nich musi już być uznane za przekraczające zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym. Tym samym po stronie małżonka występującego w tej sytuacji z powództwem o ustalenie w sporze z osobą trzecią składu majątku wspólnego zachodzi brak pełnej legitymacji procesowej. W praktyce brak ten nie będzie mógł być (odmiennie niż przy współuczestnictwie biernym) skutecznie sanowany w drodze odpowiedniego przekształcenia podmiotowego takiego procesu. Drugie z małżonków, przecząc zasadności wniesionego powództwa, nie przystąpi bowiem do sprawy w charakterze powoda (art. 195 § 1 i 2 KPC) lub uczyni to w tym celu, aby — zgodnie ze swoim stanowiskiem — cofnąć powództwo ze zrzeczeniem się roszczenia. Także taka czynność ze strony tego małżonka nie byłaby skuteczna (art. 73 § 2 zdanie ostatnie KPC)⁴¹.

Wracając do zasadniczych rozważań odnośnie do legitymacji procesowej, podkreślić trzeba, że w świetle art. 36 i 36¹ KRiO każdy z małżonków ma własną legitymację (materialną i procesową) do podejmowania czynności zachowawczych dotyczących majątku wspólnego⁴². Aktualność zachowują więc tutaj uwagi przedstawione już odnośnie do regulacji z art. 209 KC. W sprawach tych nie

⁴⁰ Przepis art. 36 KRiO stanowił wówczas: „§ 1. Oboje małżonkowie są obowiązani współdziałać w zarządzie majątkiem wspólnym. § 2. Każdy z małżonków może wykonywać samodzielnie zarząd majątkiem wspólnym. Do dokonania czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu potrzebna jest zgoda drugiego małżonka wyrażona w formie wymaganej dla danej czynności prawnej”.

⁴¹ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 2 lipca 1985 roku, sygn. akt III CZP 37/85 (Legalis nr 24848). Niemniej odnotować trzeba, że Sąd Najwyższy w jednym ze swoich wcześniejszych orzeczeń (zob. szerzej wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 1974 roku, sygn. akt III CRN 294/74, OSPiKA 1975, nr 10, poz. 215 z glosą L. Steckiego) uznał jednak, że sprzeciw małżonka nie wywiera żadnych skutków prawnych, gdy drugi z małżonków dochodzi wydania nieruchomości wchodzącej w skład majątku wspólnego, którą to nieruchomością małżonek ten wcześniej nieważnie rozporządził na rzecz osoby trzeciej.

⁴² Zob. szerzej E. Skowrońska-Bocian, komentarz do art. 36... oraz M. Sychowicz, komentarz do art. 36..., s. 240, przy czym autorzy nie wypowiadają się na temat legitymacji materialnej, lecz piszą wyłącznie o samodzielnej czynnej legitymacji procesowej każdego z małżonków.

występują legitymacja łączna małżonków i współuczestnictwo konieczne po ich stronie. Zasadnicza odmiennosc obu reżimów sprowadza się jednak do możliwości skutecznego sprzeciwienia się przez małżonka — na podstawie art. 36¹ KRiO — czynności zamierzonej przez drugiego małżonka dotyczącej majątku wspólnego. Powstaje wobec tego wątpliwość, jak wskazany sprzeciw przekłada się na kwestię istnienia bądź braku legitymacji po stronie małżonka. Sygnalizowaliśmy już przy omawianiu współwłasności w częściach ułamkowych, że problem ten nie został, jak dotąd, przekonująco wyjaśniony. W literaturze podnosi się, że

[...] gdy jedno z małżonków zakwestionuje zasadność powództwa (art. 36¹ § 1), to drugie z nich nie może nadal powoływać się na to, że działa w ramach zarządu majątkiem wspólnym. W takim wypadku dla zachowania czynnej legitymacji procesowej konieczne jest uzyskanie przez jedno z małżonków, na podstawie art. 39, zezwolenia sądu na wytoczenie powództwa [...] ⁴³.

Nie wyjaśnia to jednak, czy małżonek zamierzający wytoczyć powództwo traci legitymację materialną i procesową czy tylko procesową. Niemniej wydaje się — jeśli wziąć pod uwagę, że sprzeciw drugiego małżonka uniemożliwia skierowanie przeciwko podmiotowi trzeciemu określonego żądania wynikającego z prawa materialnego — że w opisywanej sytuacji będziemy mieli do czynienia z utratą obu legitymacji. W żadnym wypadku nie można tu jednak mówić o powstaniu wymogu legitymacji łącznej, gdyż nawet zgłoszenie sprzeciwu przez drugiego małżonka nie oznacza, że małżonkowie będą musieli występować łącznie w procesie. Zezwolenie sądu na wytoczenie powództwa powoduje zaś, że małżonek zamierzający dokonać czynności zachowawczej ponownie odzyskuje legitymację.

Przedstawiona powyżej problematyka nie wyczerpuje wszystkich możliwych sytuacji, do których może dojść na gruncie art. 36 § 2 KRiO w ramach zarządu majątkiem wspólnym. W literaturze zwraca się też uwagę:

W sprawach, w których skutek uwzględnienia powództwa jest równoznaczny ze skutkiem czynności prawnej, do której dokonania potrzebna jest zgoda drugiego z małżonków (art. 37 § 1), np. w sprawach wytoczonych na podstawie art. 231 § 1 k.c., wytoczenie powództwa przez jedno z nich wymaga zgody drugiego z małżonków. Brak takiej zgody oznacza brak legitymacji procesowej powoda. Brak ten może być usunięty w trybie art. 39⁴⁴.

W takich przypadkach znaczenie ma więc nie tyle sprzeciw drugiego małżonka, ile nieposiadanie jego zgody wymaganej z uwagi na treść art. 37 § 1 KRiO. Dopóki nie wyrazi on zgody na wytoczenie stosownego powództwa, dopóty po stronie małżonka czynnego zachodził będzie brak legitymacji materialnej i procesowej.

Podsumowując: można pokusić się o konstatację, że przepis art. 36¹ KRiO nie jest odpowiednio dostosowany do procesowych realiów zarządu majątkiem wspólnym. Przede wszystkim w naszej ocenie z art. 36¹ § 1 KRiO nie wynika precyzyjnie, czy małżonek może sprzeciwić się danej czynności zarządu mająt-

⁴³ M. Sychowicz, komentarz do art. 36..., s. 240.

⁴⁴ *Ibidem*.

kiem jedynie przed jej dokonaniem przez drugiego małżonka⁴⁵ — na co wskazywałby zwrot użyty w treści przepisu mówiący o sprzeciwieniu się czynności „zamierzonej” — czy też sprzeciw może zostać wyrażony również po jej podjęciu. Interpretacja zakładająca możliwość sprzeciwienia się jedynie przed dokonaniem czynności prowadziłaby do trudnych do przewyciężenia problemów praktycznych. Przykładowo konflikt między małżonkami wiążący się z ich faktyczną separacją i z nieutrzymywaniem kontaktów powodowałby, że małżonek mógłby nawet nie mieć wiedzy o zamierzeniach drugiego z małżonków co do wytoczenia określonego powództwa dotyczącego ich majątku wspólnego. Regulacja art. 36¹ § 1 KRiO byłaby wówczas iluzoryczna i nie spełniałaby swojej funkcji. Ponadto art. 36¹ § 1 KRiO można zarzucić, że niezasadnie dopuszcza on już samą możliwość wyrażenia sprzeciwu przez drugiego małżonka wobec czynności zachowawczych, które — z samej swej istoty — stanowią sposób ochrony wspólnego prawa. Katalog czynności, którym wyłączono możliwość sprzeciwienia się, powinien zostać uzupełniony tym samym o czynności zmierzające do zachowania majątku wspólnego. Co do zasady bowiem czynności zachowawcze nie będą mieściły się w ramach „czynności w bieżących sprawach życia codziennego lub zmierzających do zaspokojenia zwykłych potrzeb rodziny albo podejmowanych w ramach działalności zarobkowej”.

Zakończenie

Ze względu na ograniczone ramy niniejszej publikacji nie sposób omówić wszystkich interesujących zagadnień w jednym artykule. Naszą intencją jest zatem kontynuowanie powyższych wywodów w kolejnej części pracy, gdzie przedstawione zostaną inne przypadki występowania małżonków w procesie. Już teraz można jednak pokusić się o pierwsze wnioski.

Przede wszystkim z dotychczas przeanalizowanych sytuacji procesowych wynika, że wymóg posiadania legitymacji łącznej nie występuje w ogóle na ich gruncie. Zasadą jest z kolei — zarówno przy występowaniu po stronie czynnej (w razie solidarności małżonków jako wierzycieli) lub biernej (solidarności małżonków jako dłużników), jak i przy występowaniu po stronie czynnej w sporze dotyczącym czynności zachowawczych podejmowanych na podstawie art. 209 KC lub art. 36 § 2 KRiO — że każdy z małżonków może działać samodzielnie, gdyż posiada własną legitymację materialną i procesową. Nie występuje wtedy także współuczestnictwo konieczne. Daleko idące wątpliwości, praktyczne oraz teoretyczne, budzi jednak możliwość wyrażenia sprzeciwu, zgodnie z art. 36¹ § 1 KRiO, przez drugiego z małżonków co do zamierzonej czynności zachowawczej. W literaturze i orzecznictwie nie zostało nigdy szerzej wyjaśnione, jak sprzeciw

⁴⁵ Za taką interpretacją opowiada się między innymi M. Sychowicz, komentarz do art. 36¹, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki..., s. 243.

ten wpływa na fakt posiadania legitymacji materialnej i procesowej przez działającego małżonka. Nie wiadomo zwłaszcza, czy mamy wówczas do czynienia z całkowitym pozbawieniem legitymacji czy też z jej czasowym „zawieszeniem” („ubezskutecznieniem”).

Bibliografia

- Dubis W., komentarz do art. 366, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021.
- Dubis W., komentarz do art. 367, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021.
- Gajda J., Osowy P., *Dylematy nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 17 czerwca 2004 roku na przykładzie art. 36¹ k.r.o. Aspekty procesowe*, „Acta Iuris Stetinensis” 2014, nr 6.
- Gniewek E., *O wadliwościach stosowania zasad solidarności czynnej w postępowaniu sądowym — uwag kilka*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 3.
- Gniewek E., *Współwłasność*, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 3. *Prawo rzeczowe*, red. E. Gniewek, Warszawa 2013.
- Górska K., komentarz do art. 209, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021.
- Jodłowski J., Misiuk-Jodłowska T., *Legitymacja procesowa*, [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, I. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1996.
- Jodłowski J., Misiuk-Jodłowska T., *Udział prokuratora, Rzecznika Praw Obywatelskich, organizacji społecznych, ośrodków pomocy społecznej i inspektora pracy w postępowaniu cywilnym*, [w:] J. Jodłowski *et al.*, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1996.
- Książak P., komentarz do art. 195, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2021.
- Książak P., komentarz do art. 209, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2021.
- Lackoroński B., komentarz do art. 379, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2021.
- Machnikowski P., *Ogólne wiadomości o prawie rzeczowym*, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 3. *Prawo rzeczowe*, red. E. Gniewek, Warszawa 2013.
- Pietrzykowski K., komentarz do art. 232, [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1. *Komentarz do art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020.
- Radwański Z., Olejniczak A., *Zobowiązania — część ogólna*, Warszawa 2016.
- Skowrońska-Bocian E., komentarz do art. 31, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, Warszawa 2014.
- Skowrońska-Bocian E., komentarz do art. 36, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, Warszawa 2014.
- Skowrońska-Bocian E., Warciński M., komentarz do art. 195, [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1. *Komentarz do art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020.
- Skowrońska-Bocian E., Warciński M., komentarz do art. 209, [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1. *Komentarz do art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020.
- Sychowicz M., komentarz do art. 31, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2011.
- Sychowicz M., komentarz do art. 36, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2011.
- Sychowicz M., komentarz do art. 36¹, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2011.
- Warciński M., *Czynności zachowawcze (art. 209 k.c.)*, „Palestra” 2013, nr 7–8.

Zaradkiewicz K., komentarz do art. 244, [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1. *Komentarz do art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020.

Zawada K., komentarz do art. 379, [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1. *Komentarz do art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020.